
Fajvédő eszme *A Cél* című folyóiratban

A Cél folyóirat a fajvédő ideológiák nagy hatású elméleti lapja, több mint négy évtizedes fennállása során döntő szerepet játszott a két világháború közötti radikális jobboldali eszmetörténet alakulásában. A fajvédelem sohasem vált egységes ideológiává.¹ Képviselői olykor merőben más irányvonalat képviseltek, de volt egy alapeszmény, amely minden ideológusnál mérvadó, mint a nemzeti-keresztény eszme, a heves antiszemitizmus, antiliberalizmus, antikapitalizmus, szociális érzékenység. Valamint a középosztály és a parasztság érdekeinek képviselése.

A fajvédelem elsősorban az első világháború utáni nagy összeomlás következménye, de előzményei már a századfordulón megjelentek. A fajvédő ideológia tagoltsága nem csak egy-egy személy, csoport közötti nézetkülönbségekben mutatható ki, de időben is folyamatosan változott, s egészen mást takar a fogalom a háború előtt, az 1930-as évek Magyarországon, vagy a második világhégest közvetlen megelőzően, illetve felölelően. A folyamat jól megfigyelhető *A Cél* lapjain, magát a századforduló Széchenyi Istvánjának képzeltő Szemere Miklós „nemzetfenntartó fajszeretetétől” kiindulva a fajbiológián és a keresztény alapú antiszemitizmuson keresztül került a nemzetiszocialistákhoz közel álló ideológusok, turanista illuzionisták kezébe, a kontinuitás nyilvánvaló megkérdőjelezhetlensége nélkül. Az eszmetörténeti fordulópontok alapján három jól elkülöníthető részre lehet osztani a lap történetét, amelyek egybe estek a szerkesztőváltásokkal és a lap címének változásával is. Az első szakasz során 1910–1918 között *A Cél társadalmi, közgazdasági, szépirodalmi és sport folyóirat* néven működött, 1919–1926 között már csak *társadalmi folyóirat*, a leghosszabb, 1927–1944 közötti időszakban *fajvédő* folyóiratként működött.

(1910–1918: *A kezdetek*) Az első szám 1910-ben jelent meg, Szemere Miklós² kezdeményezésére, és anyagi támogatása mellett, a Hornyánszky Viktor Császári és Királyi Udvari Nyomda gondozásában. A lap alapító tagjai a Szemere Miklós Céllövő Társaság, vagy közismertebb nevén a Magyar Kultúrliga köréből kerültek ki. A társaságot 1901-ben Kovács Lajos és Bernard Ágoston hozták létre a liberális szabadkőműves páholyok ellensúlyozására. Az egyesületbe a fajvédelem szimpatizánsai léphettek be, magját képezte az egyetemi kereszt-mozgalom diáksága és Szemere pestszentlőrinci céllövődjében csoportosult fiatalok.³

A lap Barbul Jenő szerkesztése alatt indult, majd hamarosan Kállay Ubul független-ségi képviselő váltotta. 1915-től már olyan neveket sikerült megnyerni a lap mellé, mint gróf Bethlen István; az agrárius Bernát István és Mezey Gyula; a keresztényszocialista Giesswein Sándor; báró Kemény Árpád, az Erdélyi Szövetség vezetője; Nyáry Albert báró, a korabeli egyesületi élet tótumfaktuma; a szabadelvű Pekár Gyula és Csécsy Imre, a későbbi polgári radikális. Bethlen István és Kemény Árpád nem publikáltak a lapban, az ő nevük csak reprezentációs célokat szolgált.⁴

A kezdeti években *A Cél* még nem volt fajvédelmi vagy nyíltan antiszemita folyóirat. Magukat nemzetvédőként értelmezték, habár a fajvédelem megnevezést már a Szemere körüli csoportra is használták.⁵ Magyarai István beköszöntő cikkében legfőbb célkitűzésnek a magyar hit, a becsület, a becsület, a hazafiasság és a kereszténység védelmezését jelölte. Már ekkor, 1910-ben, Magyarország közelgő összeomlását jósolta, ennek jegyében a nemzetvédelem lényegét abban látta, hogy visszafordítsa a társadalmi széthúzás

felé mutató folyamatokat, s újra egységessé kovácsolja a magyarságot. Kárhóztatja a Pató Pálok országát, akik a múlton rágódnak, a jövőben olyan emberekre van szükség „*akik szeretik ezt a hazát, ragaszkodnak a néphez, lelkendeznek a történelemért...*”⁶, s végül politikai programot adott: „*Konzervatívnak kell lennünk maradiság nélkül, és haladóknak a haladás szertelensége nélkül.*”⁷ Mindezt a liberalizmus eszméiből kibontakozó kapitalizmus ellenében, amely az általuk támogatott közép- és kisbirtokosság lecsúszásához vezetett.

A fajvédők már a századfordulón felkarolták az agrárius eszméket, a magyar nemzet gerincének tartott parasztság védelmében. Sarkalatos problémák közé sorolták: a földbirtokok felaprózódását és idegenek kezébe vándorlását, a törpe birtokok elszaporodását a középbirtokosság ellenében. Támogatták Károlyi Sándor és a Magyar Gazdaszövetség tevékenységét, rendszeresen beszámoltak az ország különböző területein zajló gazdagylésekről.

Szociális programjukra a Hoffman Géza által képviselt eugenika/fajegészségtan nyomta rá bélyegét.⁸ A háború alatt a hatalmas mértékű emberveszteség felértékelte a szociálpolitika és a népesedéspolitika jelentőségét. A hazai fajvédő és eugenetikai teoretikusok nagy része a háború fölötti értekezéssel indította fajvédő karrierjét. Hoffmann Géza a *Háború és fajhygiéne* tanulmányával került be a hazai köztudatba, akárcsak Méhely Lajos, aki 1915-ben *A háború biológiája* pamfletjével kezdte fajbiológiai pályafutását.⁹ A legfontosabb feladatok közé sorolták a magyar népesség csökkenésének visszaszorítását, a nagycsaládok támogatását, a közegészségügy javítását, továbbá harcot indítottak az alkoholizmus, kiemelten a pálinka fogyasztása ellen.¹⁰

A háború alatt a földkérdéssel összefüggésben és az eugenika gyakorlatából kiindulva együtt tárgyalták a telepítés gondolatkörét. A magyarság itthon tartásának igényével szorgalmazták a háborúból hazatérő katonák földhöz jutását – Szemere javaslatára homestead alapon¹¹ –, ami nem utolsósorban a társadalmi reintegrációjukat is segítené.¹² Másrészt a háborúban elesett magyar katonák pótlásának problematikájára adott válaszként a külföldön élő magyarok visszatelepítésével.¹³

Külpolitikai elképzeléseik mindvégig a turanizmus eszme köréhez köthetőek.¹⁴ A turanizmus a 19. század második felében Magyarországon is megjelenő keletkultuszról bontakozott ki. Kialakulásában nagy szerepet játszott a pánszlávizmustól és a pángermánizmustól való félelem. Ugyanekkor robbant be a köztudatba a magyarság származásáról folytatott vita, továbbá a századfordulón megjelentek a magyar imperializmus ambíciók. Az irányzat képviselői a magyarságot a turáni népcsalád tagjának tartották, így a Kelettel való gazdasági és kulturális kapcsolatok erősítését szorgalmazták. A külpolitika terén Törökországgal és Bulgáriával való szoros együttműködést javallták, terjeszkedési iránynak pedig a Balkánt jelölték ki. A mozgalom túlzói végcélként egy 500 milliós turáni államszövetség létrehozásáról ábrándoztak, amelynek Magyarország a nyugati határa, Japán pedig a keleti.¹⁵ Az első világháború kitérése után a turáni eszme a germán és turáni népek összetartozásának tézisével egészült ki.¹⁶ Sőt a legszélsőségesebbek fantazmagóriái szerint a turáni és germán egyesült hadak felszabadítják Lengyelországot, a balti államokat, Finnországot és Ukrajnát az elnyomás alól, akik önként csatlakoznak a turáni konglomerátumhoz.¹⁷

Egyes személyeken keresztül *A Cél* ezernyi szállal kötődött a turanista mozgalomhoz – az 1910-ben alakult Turáni Társaság tagjai rendszeresen készítettek tanulmányokat a lap számára, mint az alelnök Paikert Alajos, Sassi Nagy Lajos közíró, Cholnoky Jenő a későbbi turáni „nagyvezér”, Mészáros Gyula turkológus, etnográfus, Czirbusz Géza földrajztudós és Eöttevényi Nagy Olivér ügyvéd.

A *Cél* hasábjain a kezdetektől megtalálhatjuk az antiszemita hangvétel csiráit, nyíltan ugyan nem léptek fel a zsidóság ellen, de kárhóztatták a szabadkőművességet¹⁸, a bolsevizmust, a szociáldemokráciát¹⁹, a polgári radikálisokat²⁰, s mögöttük rendre a zsidóságot vizionálták.²¹ A provokatív zsidó ellenes fellépés csak 1916 júniusától indult hódító útjára Altenburger Gyula és a fajvédelem megalapítójaként számon tartott Kiss Sándor csatlakozásával a laphoz.²² Az ő munkássága révén *A Cél* hasábjaiiban jelent meg elsőként Magyarországon a faj fogalom természettudományos felfogásban. Megkülönböztette a faj és nemzet fogalmát egymástól, nemzet alatt az egy államban élők közösségét értette, míg a fajt a közös származású, azonos faji nevelés által létrejött közösségeként értelmezte.²³ A zsidóságot külön fajnak tekintette, a hagyományos antiszemita vádakon túl, mint a gazdasági-, társadalmi-, szellemi élet elzsidósodása és a viláгурalmi törekvések, az országban „zsidóparazitizmust” feltételezett. A feltevés szerint a zsidóság kiszipolyozza a „zsidókóros társadalmat”, mivel olyan pozíciókat töltenek be, mint gyáros, kereskedő, ügyvéd stb., mások megtermelt javakból élnek. Az antiszemita retorikában olyan új fogalmakat vezetett be, mint a „zsidócsahos”, „zsidókórság”, „zsidóuszító”, melyeket később sokan átvettek tőle.²⁴ Érdemes kiemelni megoldási javaslatát, melyben a szocializmus eszméjének felkarolását ajánlotta²⁵, s átalakítását fajvédelmi célokra, így a proletársággal megerősödött társadalom a zsidók és magyarok között dúló faji harcban képes lesz felülkerekedni – állította Kiss Sándor.²⁶

1918-ra lényegében csak zsidókérdéssel és ezzel szoros összefüggésben a polgári radikálisok bírálatával töltötték meg a lapot.

A Cél aktuálpolitikával nem foglalkozott, a lapot pártok fölött állónak tekintették. Nemzeti egységfrontban gondolkodtak, amit a pártpolitika csak szétforgácsolna, szakadékat képezve a társadalmi csoportok közé. Hasonlóképpen hirdették a felekezetiiség felettiséget, az egységes keresztény alapra felépülő Magyarországot.

A folyóirat szerkezeti felépítését tekintve két részre oszlik. Az első felében önálló tanulmányok és szépirodalmi művek kaptak helyet: versek, elbeszélések, novellák, regék. A költemények többsége tájvers, illetve a háborúban való hősi helytállásra buzdít. Néhány kivételtől eltekintve²⁷, szerzőik nem tartoztak az élvonalbeli művészek közé. A hosszabb terjedelmű munkákat több részletben, folytatólagosan közölték. A második felében állandó rovatokkal találkozunk, itt a cikkek már rövidebbek, gyakran csak pár soros közlésekre szorítkoztak. Az első években még nem volt kiforrott rendszer a rovatoknak, nemegyszer csak néhány szám erejéig éltek, majd más néven újra indultak. Csak a jelentősebb, s a hosszabb ideig (legalább három évig) fennállóak érdemesek kiemelésre.

A Csécsy Imre irányítása alatt álló *Közigazgatás* értelemszerűen gazdasági kérdésekkel foglalkozott. Kiemelt szerepet a mezőgazdasági és a szövetkezeti mozgalmak kaptak. A rovat rendszeres szerkesztői közé tartozott Mezey Gyula, az OMGE alelnöke.

Az 1913-ban indult *Szemle* cikkei többségében a nemzetiségi tematikát járták körbe. Nyomon követték a Magyarország területén működő nemzetiségi mozgalmakat, különösen figyelmet szentelve a leginkább veszélyesnek tartott román mozgolóadásoknak. A turanista külpolitika jegyében 1914-től külön vezettek *Román-, Bolgár-, Ukrán- és Balkán Szemle* sorozatot. Meghatározó szerepet játszott a Mezey Gyula irányítása alatt indult *Tarlózasok a progresszív mezőkön* cikksorozata, itt többségében a *Világ* című lap cikkeire reflektált.

Az *Irodalom-Művészet* rovat a művészeti ágak minden területét felölelte, olvashatunk színházakról, operáról, tárlatmegnyitókról, irodalmi alkotásokról. Állandó szerkesztői Nyáry Albert báró, 1916-tól Farkas Zoltán műfordító, valamint Horváth Ákos, Remethey Dezső és P. Ábrahám Ernő költők.

A *Sport* rovat Palotai-Kovács Károly irányítása alatt 1911–1913 között működött, rövid híreket közölt sporteseményekről (pl. a stockholmi olimpia, FTC-meccs, céllövészet, vívás). Két központi téma volt: a céllövészet és a cserkészmozgalom, nem véletlen, hisz mindkettő kiegészítő katonai nevelésként értelmezhető. A fajvédők kiemelt figyelmet fordítottak az ifjúság testi és szellemi nevelésére. Így hadjáratot indítottak az iskolai és szabadidős sporttevékenységek népszerűsítésére.²⁸ Rendszeresen beszámoltak a Magyar Országos Céllovó Szövetség tevékenységéről, és Szemere Mikós pestszentlőrinci birtokán rendezett versenyekről.²⁹

A lap értékelésénél fontos szempont a szerkesztői gárda alaposabb szemügyre vétele. A társadalmi bázist a középegzisztenciák adták, kiegészülve a Szemere Miklós körül csoportosuló lecsúszott arisztokratákkal, mint Nyáry Albert báró vagy Zarándy (Alfred) Gáspár gróf – Szemere életrajzírója.

Felekezeti megoszlás tekintetében a keresztény egyházak vegyesen képviselték magukat, találkozhatunk katolikus, református, evangélikus és unitárius hívőkkel egyaránt.

A szerzők értelmiségi körökből kerültek ki: ügyvédek, tisztviselők, írók, politikusok, tudósok és tanárok egyaránt képviseltették magukat. Feltűnően sokan egyetemi katedra birtokosai, a hazai tudományos elit elismert tagjai, hogy cizellálva említsek példákat: Mészáros Gyula turkológus, Kmoskó Mihály orientalista, klasszika-filológus, vallástörténész, Császár Elemér irodalomtörténész, Dedek Crescens Lajos prépost-kanonok, egyháztörténész, Czirbusz Géza földrajztudós, egyetemi tanár.

A szerzők politikai beállítottságát szintén diverzitás jellemezte, sokukat nehéz lenne be kategorizálni egy párt vagy ideológia keretei közé. A huszadik századra jellemző kacskaringós életutak számos változatával találkozhatunk körükben. Írt a lapban a későbbi polgári radikális Csécsy Imre, a Szózat képzőművészeti kritikusa Farkas Zoltán, a konzervatív Karafiáth Jenő, Pethő Sándor, a későbbi Magyar Nemzet alapítója, Prohászka Ottokár katolikus püspök, Raffay Sándor evangélikus lelkész, Járosy Dezső teológus és egyházi komponista. Rövid ideig dolgozott a lapnak Krúdy Gyula író, Hevesi Sándor színházigazgató, Tormay Cécile író és Kornis Gyula későbbi oktatási államtitkár és filozófus.

A folyóirat számozása egy évfolyamon belül folyamatos, az egy évben megjelenő összes oldalszám váltakozott. Az első években 600-800 oldal között mozgott. 1917-ben például 768 oldal, ami azt jelenti, hogy havonta 60-64 oldalt vehettek kezükbe az olvasók. A csúcspontot 1914 jelentette, amikor 884 oldalnyi *A Cél* jelent meg.

A lap jelképe a címlapon látható hátrafelé nyilazó lovas, alatta egy latin közmondással: „Mens sana in corpore sano”³⁰, tükrözve a lap mentalitását. Ez a felirat már 1914-ben elűnt, de szellemisége végigvonul a lap történetén.

(1919–1926: *előtérben a zsidókérdés*) 1919-ben mint *Politikai és társadalmi folyóirat* jelent meg *A Cél*, 1921-re *A Cél társadalmi folyóirat*-ra redukálódott. Szerkesztését Farkas Zoltán vette át, a kiadást továbbra is a Szemere Miklós Céllovó Társaság gondozta. Az irodai feladatokkal Held János nyomdáját bízták meg.

Kun Béla hatalomátvételét követően, március 27-én, Göndör Ferenc – a Sajtódirektórium³¹ elnöke – betiltotta a lapot.³² A lap prominens szerkesztőjét, Altenburger Gyulát június 4-én letartóztatták ellenforradalmi tevékenysége miatt, csak augusztus 4-én a kommün bukásával szabadult.³³

A háborús összeomlás és az őszirózsás forradalom hatására *A Cél* és az *Új Nemzedék* írói egy rövid időre megtalálták a közös hangot az antiszemitizmusban, s aktívan részt vettek az ellenforradalmi szervezkedésen.³⁴ 1918 októberében *A Cél* székházában

Nemzetvédelmi Szövetséget (Nemzeti Demokraták) alapítottak, Bangha Béla, Wolf Károly, Raffay Sándor és Altenburger Gyula vezetésével.³⁵ Élesen szembehelyezkedtek Károlyi-kormány politikájával, céljuk a keresztény-nemzeti polgárság összefogása, munkájukban részt vett Milotay István, Anka János, Prohászka Ottokár, Concha Győző, Bernáth István, Huszár Károly stb.³⁶

A kényszerszünet után egy tematikus számmal jelentkeztek *A zsidóságról* alcímmel, megszabván a lap jövőbeli irányvonalát. Magukat tudományos folyóiratnak tekintették, akik a zsidókérdéssel, mint tudománnyal foglalkoznak. 1919-ben összesen négy szám jelent meg, minden bizonyos pénzügyi gondokkal küszködhetek. 1919-ben elhunyt Szemere Miklós, a lap nagyvonalú támogatója, s a háborús összeomlást követő forradalmak zűrzavara sem segítette a lapkiadásokat.

Altenburger Gyula 1921-es beköszöntő cikkében üdvözölte a keresztény-nemzeti eszmék diadalát: a numerus clausus megvalósult, a jobboldali szervezetek megerősödtek (MOVE, ÉME), a nagy társadalmi támogatottságot élvező keresztény lapok, köztük az ekkor virágkorát élő *Magyarország* Milotay István irányításával és a *Szózat*, a Fajvédő Párt hivatalos orgánuma virágkorukat élték. Altenburger interpretálásában *A Cél* azt az ürt hivatott betölteni, amit szerinte a többi fajvédő lapok elhanyagoltak, ti. küzdelem a fajiságért, a zsidókérdés beható, tudományos vizsgálata. Küzdelem a „zsidó aknamunka”, a társadalmi-gazdasági „térnyerés”, a sajtó „elzsidósodása” ellen.³⁷ Altenburger Gyula világnézeti problémaként kezelte a zsidókérdést, ami szerinte a keresztény és az izraelita kultúrvilág világszemléleti harca. A két vallás között erkölcsi érdekellentétet feltételezett, Magyarország romlását is arra vezette vissza, hogy emancipálták a zsidóságot, s a boldog békeévek alatt elpuhult emberek nem vették észre a „zsidó térhódítás” veszélyét. Ezért céltudatos, megfontolt, hosszú és kitartó antiszemitizmust javasolt, amelyben egységfrontot kell alkotnia a magyar nemzetnek. Végső soron a zsidóság asszimilációjában és megkeresztelkedésében látta a megoldást, az elkülönítésükre tett javaslatokat erkölcsetlennek és megvalósíthatatlannak tartotta.³⁸ Nem véletlen tehát, hogy Altenburger karrierje nem nyúlt hosszúra *A Cél*-nál, humanitárius álláspontja a húszas években már nem nyújtott megfelelő alternatívát a fajvédők számára.

A trianoni sokk és az azt követő zűrzavar egy jó időre lejáratta a baloldali alternatívát. A jobboldali politizálás volt az egyetlen élhető lehetőség. Ugyanakkor a Bethlen-konzolidáció sikerei kihúzták a talajt a szélsőjobboldali radikalizmus, így a sajtó alól is. Sok szélsőséges napilap és folyóirat megszűnt, a keresztény lapok hangja megenyhült.³⁹ A változások szintén kényes helyzetbe hozták *A Cél*t, az 1920-as évek közepe egy köztes válságot jelentett számukra. Hiába szerveztek propaganda körutakat Budapesten és vidéken, a fajvédelemi lap népszerűsítése csupán meddő próbálkozás maradt, az eladási mérleg nem emelkedett (az előfizetők száma Méhely szerint ekkor 140 volt).⁴⁰ A sikertelenséget tetőzte a szerkesztőségben dúló hatalmi vetélkedés. Az egyik oldalon állt Altenburger Gyula és Farkas Zoltán, a mérsékeltbb fajvédők, követelésiek társadalmi reformokban és antiszemitizmusukban fejeződött ki. Míg a másik oldalon Méhely Lajos állt, radikális biológiai szemléletével, őt támogatták F. Papp Zoltán és Levatic László, a későbbi befolyásos *A Cél* zszurnalisták. A szerkesztőváltások követték a rivalizálás menetét, 1923. júniusig Farkas Zoltán vezette a lapot, távozása után Méhely Lajos vette át a főszerkesztői feladatokat. 1924. áprilisban Altenburger Gyula váltotta Méhelyt, majd 1926-os távozásával véglegesen a fajbiológiai irányzat kerekedett felül, s a mérsékeltbb szárny elhagyta az irodát.

A folyóirat felépítése az előző évekhez hasonlóan alakult, leegyszerűsített változatban. A szépirodalmi alkotások eltűntek, az önálló tanulmányok töltötték ki a lap első egységét. A második részben több-kevesebb ideig fennálló rovatokkal találkozhatunk. 1921 és 1923

között teljesen megszűntek, majd a 1924-től újraindult a *Szemle* újonnan *Tallózások* néven, Altenburger Gyula vezetésével, szintén az ő irányítása alatt működött a *Thémák*, ahol különböző kulturális témákat járt körül, mint a művészet, nyelvújítás, filozófia, monizmus stb.

A korábbi sokszínű témafelvetés az egy zsidókérdésre szűkült. Az egzisztenciájában súlyos károkat szenvedett középosztályból az ekkeseredettség hangja szólt, az ország minden társadalmi, szociális, gazdasági, kulturális nehézségét a zsidóság „aknamunkájához”, „parazitizmusához” vezették vissza. A fajvédők többsége a megoldást társadalmi háttérbe szorításukban látta, ennek jegyében szorgalmazták a numerus clausus szigorítását, a „numerus nullus” bevezetését. Egyeseknél felvetődött a kivándoroltatásuk és elkülönítésük is, de a fizikai megsemmisítés gondolata még elméleti szinten sem jelent meg.

A rendszeres írók száma szintén visszaesett, az írások döntő többsége Altenburger Gyula tollából származott, aki ez időben hat álnéven publikált egyszerre (A. Gy., Lynkeusz, Anasztigmát, Spectator, Homo, Objectivus). Mellette dolgozott a régi gárdából Kiss Sándor és Kmoskó Mihály, valamint Dömötör Mihály volt belügyminiszter, Bonta István és Fodor Gyula. A későbbi meghatározó szerzők közül már ekkor csatlakozott a laphoz Kovács-Karap Ernő ügyvéd, Levatic László és F. Papp Zoltán.

A lap egész fennállása során anyagi problémákkal küszködött, állami támogatásban nem részesült.⁴¹ Rendszeresen felhívták az előfizetők figyelmét, hogy adományaikkal támogassák *A Célt*, s nem egyszer kisebb füzetek, brosúrák megjelentetésével is próbálkoztak, például Kiss Sándor: *Zsidó fajiság, magyar fajiság* vagy Altenburger Gyula: *A választójog és a zsidókérdés*.

A korábbi évekhez képest csökkent a folyóirat terjedelme, az 1919-es évet nem tekintve 330-393 között alakultak az oldalszámok. Például 1924-ben 384 oldal jelent meg 30-34 oldalas havi felbontásban. 1923-tól gyakran előfordul, hogy két számot összevontak, ilyenkor az oldalszámok is megduplázódtak.

(1926–1944: *előtérben a fajbiológia*) 1926. májusban a lap szerkesztését Méhely Lajos vette át, s ezzel végleg felülkerekedett a fajbiológiai irányvonal. A lapot csak az előfizetők és a Magyar Kultúrliga tagjai vásárolhatták (korszakunkban több szélsőjobboldali laptól megvonták az utcán árusítás jogát, bizonyára *A Célt* sem kerülte el a korlátozás). Méhely állítása szerint az előfizetők száma az ő irányítása alatt 1800-ra emelkedett.⁴² Ezt később a Népbírói kihallgatáson 4000-5000 példányszámra módosította.⁴³ A lap népszerűsége mindenképpen növekedett, de széles társadalmi támogatottságra sohasem tett szert.

Mintegy tizennégy éven keresztül Méhely Lajos volt *A Cél* főszerkesztője, a lapnál töltött szolgálata még ennél is hosszabb időre: huszonegy évre nyúlt. Korszakunkban a tanulmányok többségét ő maga írta, közel 200 írásával egyértelműen a legtermékenyebb fajvédő írók közé tartozott, dolgozatai külön lenyomatban is megjelentek, illetve számos előadáson elhangzottak.⁴⁴ De jelentőségét leginkább hatásában lehet lemérni: a kortárs szélsőjobboldali ideológusok sorra őrá hivatkozva bizonyítják téziseiket. Szoros összeköttetésben állt a jobboldali mozgalmakkal és egyesületekkel, rendszeresen járt vidékre népszerűsítő előadásokat tartani, s olyan meghatározó politikus barátságát élvezte, mint Gömbös Gyula.

Méhely vezetése alatt számottevő érdeklődés mutatkozott az antropológia és humánbiológia irányába. A professzor 1920 és 1930 között az Embertani Intézet élén jelenetős befolyást gyakorolt fiatal tanítványaira, akik számára *A Cél*ban is helyet biztosított, mint az antropológus, biológus Malán Mihály, az antropológus, pszichiáter Gáspár János, a szintén antropológus Apor László és a rákkutató orvos professzor Koller Pius Károly. Mesterükhöz hasonlóan, komoly tudományos karriert futottak be az antropológia és az orvostudomány területén.⁴⁵

Érdemes megvizsgálni a lap kapcsolatát a szélsőjobboldali pártokkal. A Gömbös Gyula-féle Fajvédő Pártról, mint sajtójukról beszéltek. Nem véletlen tehát, hogy a párt 1928-as feloszlásakor Méhely felháborodását fejtette ki, s saját irányítása alatt kívánta tovább működtetni a pártot, majd politikai ambícióiról mégis lemondott.⁴⁶ Később, Gömbös miniszterelnöksége idején szintén éles bíráló alá vonták a Nemzeti Munkatervet és a német irányba történt tapogatózásokat.

A *Cél* számára új kihívást jelentettek, a gazdasági világválság hatására megerősödött nemzetiszocialisták.⁴⁷ A fajvédők alapvetően németellenes irányt képviseltek, s igyekeztek elhatárolódni a nyilasoktól is. A többségük ugyan szimpatizált a Mussolini vezette fasiszmussal⁴⁸, de szembeszálltak Hitler faji felsőbbrendűséget hirdető ideológiájával, ami nyilvánvalóan összeegyeztethetetlen a magyarság nemzeti érdekeivel, „területfölötti népiség eszméje” kizárta az elcsatolt területek visszacsatolását, továbbá taszította őket Hitler keresztényellenessége, s nem utolsósorban rettegetek a német imperialisztikus törekvésektől.⁴⁹

Az 1920-as évek második felében ennek ellenére megjelentek a szélsőségesebb irányban apelláló, többnyire egy-egy párthoz kapcsolódó szerzők, mint a nyilaskeresztes párthoz köthető Nagykálnai Levatic László⁵⁰, vitéz Endre László, s Pálffy Fidél is. Majd 1931-ben csatlakozott a gárdához Bosnyák Zoltán, aki 1940-től átveszi a szerkesztői posztot.⁵¹ A lap tevékenysége ekkor már messze túlmutat a fajvédelmi alapon, s követve a korszellemet egyre radikálisabb hangot ütött meg. Egyes képviselői – gondoljunk csak Endre Lászlóra és Bosnyák Zoltánra – aktívan részt vettek a hazai zsidóság kiszolgáltatásában Németország számára.

A szerkesztői gárda vehemens részét adták az ismét talpra állt turanista mozgalom képviselői, 1931-ben újjászervezték a Magyarországi Turán Szövetséget (MTSZ). Tagjai rendszeresen publikáltak a lapban, köztük: Hajnóczy Sándor, kereskedelmi iskolai tanár és igazgató, Túrmezei László az MTSZ sajtóelvezére, Dessewffy István a szövetség oszlopos tagja, Szeder János a magyar közéleti- és sportegyesületek tótumfaktuma (MOVE, Országos Magyar Lövész Szövetség, Magyar Kerékpáros Szövetség, Magyar Bokréta Szövetség stb.), kormánypárti képviselő, Csuday Jenő történész, egyetemi magántanár. Csaknem tizennégy éven át dolgozott a lapnak Nagy Elek budapesti ügyvéd, akinek szinte egész munkássága a szabadkőművesség elleni harc és a turanizmus jegyében telt.⁵²

A fajvédők fajelmélet felállításával nem próbálkoztak⁵³, azonban születőben volt egyfajta „turáni fajelmélet”. A megjelölés sok szempontból hibás, ugyanis nem rendelkezett a náci fajelmélet minden jellemével, így nem állított föl fajok közötti hierarchiát, s a turanisták többsége a zsidókérdésben sem foglalt állást, viszont a némethez hasonló élettelélmélet középponti szerepet kapott, s egyes szerzők a fajkutatás és örökléstan új eredményeit is belefűzték nézetrendszerükbe.⁵⁴ Ennek ellenére sokkal inkább birodalmi gondolatnak nevezhetnénk a 800 millióra duzzadt turáni államszövetségről fűzött ábrándokat. Külön említést érdemel Lomniczi István őstörténész, aki egy „szittyai fajelmélet” kidolgozására tett kísérletet, kevés sikerrel, lényegében a magyar fajiség ellenében a szittyai fajiságot helyezte.⁵⁵

Műltszemléletük az őszirózsás forradalom és a kommün, valamint Trianon problematikájára koncentrált. A szélsőjobboldaltól a szélsőbalig mindenki egyetértett azzal, hogy Trianon igazságtalan, és orvoslásra szorul. A fajvédők egységesen az integrális revízió elvét vallották. Úgy vélték, ha beleegyeznek részleges megoldásokba, azzal elismerik Trianon jogosságát, és lemondanak a történelmi Nagy-Magyarországról. A magyar közvéleménnyel ellentétben nem álltatták magukat azzal az illúzióval, hogy a határmódosítások békés úton megvalósíthatók, ennek ellenére természetesen üdvözölték a visszacsatolásokat.⁵⁶ Egy felszabadító háborúban gondolkodtak, amit a belső problémák, vagyis a „zsidókérdés” rendezése után lehet csak megvalósítani, különben „a jövődő Magyarország is csak egy nagy zsidó gyarmat lesz”.⁵⁷

Mint már sokszor utaltunk rá a zsidókérdés mindvégig középpontban állt, természetesen különös érdeklődést mutattak a törvényi szabályozások irányában. Alapvetően egyetértettek a mindenkori hivatalos politikával, de folytonos módosításokat, szigorításokat követeltek. A zsidótörvények meghozatalakor a lap szövszólói már nem elégedhettek meg az eredményekkel, a nürnbergi törvényekhez hasonló rendelkezéseket szerettek volna látni Magyarországon. Követelték a zsidó-magyar házasság betiltását, a vagyonuk és földbirtokuk elkobzását, a további bevándorlás megakadályozását.⁵⁸ A harmadik zsidótörvényt már a biológiai fajvédelem első lépéseként üdvözölték, de nem meglepő módon szigorításokra tettek javaslatokat.⁵⁹

A fajvédelem érdekében olyan szociális intézkedéseket követeltek, amelyek a magyarság népszaporulatát szorgalmazzák. Sokrétű programokat dolgoztak ki az egykezés megfékezésére: adó- és örökösödési rendszer reformja, a kevés gyermekű hivatalnokok hátrányos helyzetbe hozása, közegészségügy javítása, magzatelhajtás tiltása stb.⁶⁰ Az 1940-es években már szociális téren is a nemzetiszocialista példákat tartották mértékadónak.⁶¹

A szerkezeti felépítést, fizikai megjelenést tekintve folyamatos visszaesés figyelhető meg, a rovatok szinte teljesen eltűntek, a *Szemle* az egyetlen, amely többé-kevésbé állandó maradt, s a második világháború alatt Bosnyák Zoltán vezetésével jelentkező, a háborús eseményeket, és az antiszemita mozgalmakat tudósító *A tűzvonalból*. Továbbá állandó maradt egy irodalomkritikai, könyvajánló rovat. A bemutatásra került könyvek többsége a hazai zsidókérdés és a fajvédelem szakirodalmát ölelték fel, de helyet kaptak Bartha József Nyugat-ellenes agitációi is. Szépirodalmi alkotásokkal többé nem találkozunk, eltekintve Bartha József vagy Méhely Lajos verseitől.

A lap felépítésében egy újdonság az 1940-es évektől a tematikus számok megszaporodása. Ez többnyire a „turáni testvérek” irányába tett gesztus, így találkozhatunk finn⁶², japán⁶³ vagy bolgár⁶⁴ számokkal. 1942. augusztusban emlékszámot készítettek Méhely Lajos 80. születésnapjára, ahol dicsőhimnuszokat írtak fajvédelemi munkásságáról. A lapban megszólalt minden jelentősebb *A Cél* körüli antiszemita, mint Nagy-Megyeri Nagy Károly, Endre László, Méhes Gyula, Malán Mihály, Bartha József és Bosnyák Zoltán.

A lap szerkesztői továbbra is értelmiségi körökből kerültek ki. Az ügyvédek és tanárok köre feltűnően bővült a természettudományos pályán működőkkel: Malán Mihály antropológus és biológus; Doros Gábor orvos; Gáspár János orvos, pszichológus; Apor László; Koller Pius Károly orvos; Gelei József biológus és vegytan tanár; Usziny Gyula orvos; és az első világháborúban szolgált tisztekkel: Máté-Törék Gyula testőrezredes, Nagy-Megyeri Nagy Károly nyugalmazott altábornagy, Nagymegyeri Raics Károly altábornagy.

A Cél nem jelent meg havi rendszerességgel. Gyakran előfordult, hogy több számot összevontak, ami a gazdasági világválság függvényében nem volt kirívó eset. A terjedelem az előző évekhez hasonlóan 300-400 oldal között alakult, majd 1940-től ez a szám a háborús papírkorlátozásoknak köszönhetően évi 200 alá süllyedt. Voltak olyan hónapok, amikor csupán 14 oldalt vehettek kézbe az olvasók.

***A Cél* fajvédelme**

A tanulmány további részében *A Cél* lapjain megjelenő legfőbb csomópontok kerülnek kiemelésre. Habár a folyóirat meghatározó részét az antiszemitizmus tematikája tette ki, ennek tüzetes vizsgálatától eltekintünk, a mára már több könyvtárnnyira duzzadt zsidókérdéssel és antiszemitizmussal foglalkozó szakkönyvekre tekintettel. Szintén nem szorítható be a tanulmány keretei közé Méhely Lajos fajbiológiájának bemutatása, ha tematikailag ide is tartozik, messze túlmutat e tanulmány keretein.⁶⁵ *A Cél* ideológusai gazdasági-tár-

sadalmi szempontból az agrárius vonalat követték, szociális intézkedéseiket az eugenika gyakorlatának megfelelően alakították, míg világnézetük, kulturális elképzeléseik nagy részét a Nyugattól való elfordulás határozta meg.

(Az agrárius mozgalom) Az agrárius mozgalom a 19. század második felében alakult ki gróf Károlyi Sándor vezetésével. Követői szembeszálltak az iparosítással, úgy vélték, a gazdasági fejlődést nem szabad alárendelni a profitnak, s hagyományos agrárközpontú gazdaságot követeltek, a keresztény középosztály és a parasztság megerősítése érdekében. Az agrárlobbi természetesen szemben állt az ipari és kereskedelmi szférával, ami sok esetben zsidó kézben összpontosult, így a mozgalomnak a kezdetektől volt egy erős antiszemita éle.⁶⁶

A gazdasági program alakításában Mezey Gyula az OMGE alelnöke járt elől, cikkorozatot közölt *A magyar nemzeti birtokpolitika kérdései*⁶⁷ címmel, alapvetően az OMGE és a Gazdaszövetség hivatalos álláspontját osztotta. Legfontosabb követelései közé tartozott: a közteherviselés igazságosabb, a termelési-kereseti arányokhoz igazodó elosztása; fellépés a közvetítő kereskedelem ellen; a hitbizományi rendszer újragondolása és vármegyénkénti arányosítása; az üzemszervezetek megfelelő korlátok között tartása; a társas, a szövetkezeti és örökös bérleti rendszer új alapokra helyezése; a mezőgazdaság számára előnyös vámpolitika bevezetése; a mezőgazdasági kereseti lehetőségek kiszélesítése, és újak létesítése; nagy képességű fogyasztó piacok biztosítása, mezőgazdaság számára előnyös vámpolitika bevezetése, a tőzsdei üzérkedés betiltása; infrastruktúra fejlesztése, a vasút mellett a köz- és hajóútvonalak karbantartása, a mezőgazdasági szakoktatás és ismeretterjesztés kiszélesítése, a belső- és külső telepítések előmozdítása.⁶⁸

A fajvédők igyekeztek a gyakorlati kérdések helyett az ideologikus és társadalomkritikai szegmensekre összpontosítani. Szemben állították morális alapon a kapitalista városokat és az idillikus paraszti világot, míg egyik oldalról a korrupció, a hazugság, a törtetés, a spekuláció, a pénzhajhászás, az uzsorázás áll, másik oldalról a magyar paraszt, mint a nemzet letéteményese, a „fajmagyar” hagyomány és erkölcsiség hordozója. A magyar föld szeretetétől és a paraszti értékrendről idillikus képeket festettek, sorskérdésként kezelték a föld magyar kézen tartását, a zsidóság és a nemzetiségiek ellenében.⁶⁹ Ennek érdekében állami beavatkozást követeltek. Szemere Miklós már az 1910-es években homestead törvények bevezetésére tett ajánlatot a országgyűlésben, vagyis a földek elidegeníthetlenségének és feloszthatatlanságának jogszabályba foglalására.⁷⁰

Mezey Gyula 1919-es távozásával a lapnak nem voltak meghatározó gazdasági szakemberei, szakavatatlan zszurnaliszták irányították a gazdasági platformot, az alapvető agrárius irány megtartásával.

A 20. század hajnalán első rangú sorskérdéssé emelkedett a földosztás. Az 1920. novemberben elfogadott Nagyatádi Szabó István nevével fémjelzett földreform, alig javított a hírhedten egyenlőtlen szociális és gazdasági arányokon. A rendelet 1 275 000 hold földet osztott szét, ez az ország mindössze 8,5%-át érintette, a kedvezményezettek így átlagban 1,7 kat. hold alatti törpebirtokosok lettek.⁷¹ A nagybirtokot védő paragrafusai miatt ez nem javított a birtokstruktúra aránytalanságain. A fajvédők az „agrárnincstelenség” földhöz juttatását és a középbirtokosság megerősítését pártfogolták, a nadrágszíj parcellák átalakítását működő középgazdaságokká.⁷² Egry József az 5 katasztrális hold területet tartotta az alsó minimumnak, amely képes egy egész családot fenntartani.⁷³ A reformokhoz szükséges földet elsősorban a nemzetiségiek tulajdonából képzelték el, Méhely Lajos elsősorban a „terjeszkedő svábok” megfosztását követelte ingatlanaitól;⁷⁴ másrészt a háborús vagyonszerzők és üzérkedők birtokaira tartottak igényt (ti. a háború alatt nem

lehetett tisztességesen meggazdagodni).⁷⁵ A nagybirtokok felszámolását nem támogatták, szakértelmükkel a gazdatársadalom vezetésével lennének felruházva. Az egy kézben levő birtokok maximumára viszont 5000 holdas felső határ megszabását javasolták.⁷⁶

Az agrárius vonalat követve elutasították a liberalizmust és a szabadversenyes kapitalizmust. Állami beavatkozást követeltek az agrárszféra javára, az elesettek, gyengék felkarolására a nagytőkékkel szemben. Különös hangsúlyt fektettek a civil önszerveződésként létrejövő, szövetkezesítés és érdekvédelmi szervezetek alapítására. Méltatták a már meglévő gazdaszövetkezetek tevékenységét (Magyar Gazdaszövetség, a Falu szövetség, az OMGE, Hangya Szövetkezetek Országos Szövetsége stb.), s egy új Magyar Gazdafront alapítására tettek javaslatot⁷⁷, mely képes lenne megvédeni a magyar parasztot „a velük szemben álló és az őket ma kiuzsorázó nemzetközi nagy tőke és a szervezett ipari kartelekkel szemben”.⁷⁸ A fajvédők többsége a gazdasági érdekvédelmen túl szociális és a népművelési szándékokat fűzött a szövetkezetekhez. Egy sor szociális intézkedést helyeztek kilátásba, mint kisdédóvók és iskolák alapítását, ahol már a legkisebbeket is munkára nevelnék, például mezőgazdasággal kapcsolatos játékok népszerűsítésével, mint a gyermekekre szabott kapa, kasza stb. Majd az elemitől kezdve gazdasági alapismeretekkel kiegészített tanterv bevezetése. A női oktatás hasonló elvekre épült, mivel a kisdédóvók nagyrészt leveszik a nők válláról a gyereknevelés terhét, ők is munkába állhatnak a férfiak mellett a földeken.⁷⁹ Általában az egész oktatási rendszert gyakorlatiasabbá tennék, a gazdasági egyetem mezőgazdasági fakultása számára földek biztosítását követelték, ahol gyakorlatiasabb növendékeket lehet nevelni, s egyben mintagazdaságokat képeznének a gazdatársadalom előtt.⁸⁰ A gazdák hasznos szabadidő eltöltése érdekében gazdakörök felállítását javasolták, ahol a szakemberek előadásából szakszerű gazdálkodást tanulhatnának, az így felkeltett tudásvágyukat a felállítandó népkönyvtárak elégítenék ki.⁸¹

Hasonló vehemenciával támogatták a védegyletek létrehozását, Levatic László a zsidóság elleni társadalmi összefogásra buzdít, *Megoldható-e a zsidókérdés társadalmi úton?* munkájában arra hívja fel olvasói figyelmét, hogy „zsidó öntudatossággal” kell fellépni a magyarság védelmében: a széthúzó társadalmi csoportokat egységfrontba állítani. Ennek jegyében csak „fajtestvéreiktől” vásároljanak termékeket, magyar szolgáltatásokat vegyenek igénybe, bojkottálják a zsidó kézben lévő bankokat, pénzintézeteket. Egyúttal betiltaná olyan termékek behozatalát, amelyeket itthon is meg lehet termelni.⁸²

A fajvédők egyes képviselői pártfogásukba vették a munkásságot is, ezek körébe tartozott Levatic László is. Szociális programja tengelyébe az arányosított jövedelem eloszlás, a teljes foglalkoztatottság és az adórendszer progresszív átalakítása állt. 1932-ben vagyonszaporulati adó bevezetésére tett javaslatot, a világháború óta meggazdagodottak megadóztatására. Miközben 150-200 korona katasztrális jövedelemig terjedő birtokosok számára adómentességét javasolt. Többek között felvetette a miniszterek fizetésének csökkentését, a külföld felé irányuló kamatfizetés és törlesztés kötelezettségeinek megtagadását.⁸³

(Az egykézés elleni harc) A fajvédő szociálpolitika alapja a „sok és jobb magyart akarunk” szlogen jegyében alakult. A törekvések középpontjában az egykézés elleni harc, vagyis a népszaporulat növelése állt. Mint ahogy a korábbiakból kiderült, érdeklődésük nem terjedt ki minden társadalmi rétegre: a parasztság és a keresztény-középosztály érdekeit helyezték homlokterbe, míg a szegénysorú munkásság életkörülményeivel nem foglalkoztak, gyarapodásukat nem támogatták, sőt adott esetben a „degeneráltakhoz” hasonló születésszabályozást javalltak körükben.

A fajvédők nem csak a gazdasági kérdések terén ítélték el a szabad versenyt és a liberalizmust, az élet minden területén fokozni szerették volna az állam hatalmát. Általános európai tendencia a 20. század hajnalától, de fokozottan a gazdasági világválságot követően az erős, felülről irányított, a szakpolitikát is kezében tartó gondoskodó állam iránti igény, amely pártfogásába veszi az alsóbb társadalmi rétegeket.⁸⁴ Szintén nem egyedi jelenség a kollektívokban való gondolkodás. Nem az egyes emberek életkörülményeit tartották szem előtt, hanem egységekben (család) gondolkodtak, s végső soron az állami érdekekben. A fő mozgatórugó: a nemzet nagysága a lakosságszámában rejlik elv.⁸⁵ Azonban a fajvédőkben valóban élő szociális érzékenységet sem lehet elvitatni tőlük. Ennek jegyében sürgették az államilag irányított gyermekvédő és családtámogató intézkedéseket, harcot az alkoholizmus, a tuberkulózis és a nemi betegségek ellen. Szívesen vettek minden javaslatot, és őszintén hittek abban, hogy megfelelő reformokkal javítani lehet az életminőséget és növelni a gyermekáldást. A probléma megközelítése nem csak egyoldalú, és nem csak egy üres eszme jegyében történt. A problematika ott kezdődik, hogy minden eszközt elfogadhatónak tartottak nemes eszméik megvalósítására. Így elképzeléseik sok esetben túlmutatnak a szorosan vett népesedéspolitikán és inkább eugenikáról, fajegészségtanról vagy fajnemesítésről beszélhetünk. Miközben családvédő törvénytervezeteket dolgoztak ki, óhatatlanul felvetődött a „faj” minőségi javítása iránti igény. Így ami pozitív volt benne, azt is elferdítette az eltorzult, demoralizált politikai háttér.

A gyermektelenséget három okra vezették vissza. Egyrészt az anyagi nehézségek, így az előterjesztések többsége pénzügyi segélyeket helyezett kilátásba: az örökösödési rendszer reformját és új családközpontú progresszív adórendszer bevezetését. Másrészt társadalmuk rákfénjének az individualista világszemléletet tartották, amely a közösség érdekei elé helyezi az egyéni önös érdekeket és kényelemből nem vállalnak gyermeket. A fajvédők szerint kiveszett a társadalomból az önreprodukálás ösztöne, a család és a házasság felsőbbrendű eszménye. Ezt támasztja alá a vadházasságok és a válások magas száma. A megoldást csak egy gyökeres szemléletváltás hozhat, amelyhez fajvédő szempontok alapján át kell alakítani az oktatási rendszert és a teljes kulturális életet. A harmadik megközelítési pont: a közegészségügy katasztrofális helyzete, és a fajfenntartás szempontjából káros hatást kifejtő betegségek, mint a tuberkulózis, a nemi betegségek és az alkoholizmus. Egy esetleges negyedik szempontként a telepítési mozgalmakat lehet értelmezni, amelyek társadalompolitikai megközelítésből szintén a magyarság számbeli növekedését célozták.

A fajvédő szociálpolitika súlypontja a családsegítő programokon volt, első helyen mégis a közegészségügy vázlatos bemutatásával kell kezdeni, e nélkül a tervezetek egyes pontjai értelmüket vesztenék.

A magyarországi közegészségügy a Horthy-korszakban feltűnően sokat fejlődött, azonban felemás módon. Az orvosi ellátás, és természetesen a kórházak is a városokba koncentráálódtak. Míg a vidéki települések orvos hiányban szenvedtek, és mérhetően rosszabb körülmények között éltek. A rossz higiénikus környezet kedvezőbb volt a népbetegségnek számító tuberkulózis és csecsemőhalandóság számára, az áldozatok száma messze felülmúlta az országos átlagot.⁸⁶

A városokban a nemi betegségeket és a lakáshiányt tartották égető problémának. A fajvédők az előbbi különböző megszorító intézkedésekkel kívánták visszaszorítani, mint a betegségek bejelentési kötelezettsége, a házasság előtti kötelező orvosi vizsgálat, de nemibeteg-gondozó intézetek emelésére is ajánlatot tettek. Másrészt a társadalom felvilágosításától várták az előrelépést, amit már kisgyermek korban megkezdtek volna az iskola keretei között, kiegészítve erkölcsös neveléssel és a testedzés nélkülözhetetlen egészségjavító szerepével.⁸⁷

A lakáshiány orvoslására városfejlesztő programokat dolgoztak ki. Céljuk először is megakadályozni, a parasztok városba vándorolását. Gondolatrendszerük alapján a magyar nemzet gerincét ott kell megőrizni, ahol van. A városban elvesztenék egyéniségüket; nem tudnának alkalmazkodni a körülményekhez, és beolvadnak a „kapitalizmus tégyelyébe”. A mezőgazdasági problémák végleges megoldásáig nem sok esélyt láttak az elvándorlások megakadályozására, ezért a lehetőségekhez mérten igyekeztek a városi életviszonyokat a nagycsaládok igényéhez igazítani. Első helyen az életkörülmények higiénikusabbá változtatása és a lakhely biztosítása álltak.⁸⁸ A lakásépítési programok elsősorban Budapestre koncentráltak, ahol a városszéli kertes lakások építését támogatták. Ambivalens módon a sokkal rosszabb körülmények között élő vidéki, tanyasi lakosság lakásproblémái fel sem merültek. Erre adhat egyfajta magyarázatot, hogy felfogásukban a parasztság szívósabb, és a természettel való küzdelemben csak megerősödik.⁸⁹ Míg a városban nem érvényesülnek a természeti törvények, a szélsőséges körülmények ellentétes irányba hatnak, és felőrlik a társadalmat. A lakáshiány megoldására állami beavatkozást követeltek. Levatic László első lépésként a kötött lakásforgalom feloldását ajánlotta, olcsó állami kölcsönök biztosítását az építkezésekhez, párhuzamosan az építési alapanyag árak leszorítását.⁹⁰ A magyar szupremácia elősegítéséhez és a zsidóság kiszorítására, Levatic védő törvényeket követelt a közös magyar kézen tartására: zsidó ne vásárolhasson magyar ingatlant, ugyanakkor a zsidó ingatlant csak magyar válthassa meg.⁹¹

A magyar társadalom egészségére és morális nivójára, így nemzetfenntartó képességére nagy veszedelmet láttak az alkoholizmusban. Az alkohol elleni küzdelem már a századfordulón felvetődött egyes politikai körökben, s hamarosan összefűződött az antiszemita, jobboldali programokkal.⁹² Már *A Cél* indulásakor beemelték a fajvédő programba és egészen a lap megszűnéséig napirenden maradt. A gondolati séma alapja az alkohol erkölcs- és egészségromboló hatásán túl a kollektívizmussal figyelmen kívül hagyása. Az ital nyújtotta mámor az egyéni érdekeket szolgálja, de a közösség egészére károsan hat, például a bűnözés által. Vagy az állami jövedelemből elköltött milliókkal, amelyet börtönök, szanatóriumok, kórházak, elmeógyógyintézetek fenntartására használnak.⁹³ A célkitűzés nem a teljes tilalom volt, mint ahogy kommunista körökben felvetődött, hanem a mértékletesség, s a különösen káros rövid italok (mint a pálinka) elleni fellépés.⁹⁴ Nagy Elek az első világháború alatt új többmértvű, nagyrészt a ma élő gyakorlatnak megfelelő italmérési törvényt bevezetését indítványozta. A fogyasztási adó megemelését tette első helyre, amelyből még az állam is jól profitálhatna. Szabályozást ajánlott a nyitva tartásra (késői nyitás, korai zárás, vasár- és ünnepnapokon nyitvatartási tilalom). Bizonyos személyeknek megtiltotta volna az alkohol kiszolgálást: gyermekek, iskolanövendékek, közismert alkoholisták, koldusok, csavargók, bűnözők, prostituáltak számára, sőt a nők kiszolgálásának teljes tilalmát is felvetette.⁹⁵ Indítványozta a kocsmái hitelnyújtás beszüntetését és bizonyos körzetekben (bánya, építkezés, gyár) italmérési tilalmat.⁹⁶

A fajvédők a felismert vagy vélt problémákra keresték tehát a válaszokat. Számtalan program tervezetet dolgoztak ki, ebben élen jártak az orvosok és az eugenika iránt érdeklődő teoretikusok. Közös vonásuk, hogy elveket fogalmaztak meg, a kivitelezésre kevés figyelmet fordítottak, azt a gyakorlati politikusok körébe utalták. Az egyes programok között számtalan átfedéssel találkozhatunk, voltak egyes pontok, amelyeket egytől-egyig mindenki hangoztatott, ezek ismételtetésétől eltekintünk, helyette azokat a momentumokat érdemes kiemelni, amelyek az adott személy megvilágításában újat jelentettek.

A hazai eugenika első képviselői közé tartozó Hoffmann Géza, radikális a német fajhigiéniai gyakorlatnak megfelelő kiáltványt dolgozott ki, programja a fajvédők számára mértékadóul szolgált. Hoffmann megkülönböztetett mennyiségi (kvantitatív) és minőségi

(kvalitatív) fajegészségtant. Kvantitatív értelemben a háborúban elesett katonák minél hamarabbi utánpótlását kell előmozdítani, ez a tematika szoros összefüggésben áll a hivatalos-félhivatalos népesedéspolitikai törekvésekkel. Minőségi értelemben a legjobb biológiai tulajdonságokkal rendelkezők szaporítása, a kevesebbet érok örökítésből való kirekesztése a cél.⁹⁷ A kizárás lehetett különféle betegségek miatt (tüdővész, nemi betegségek, öröklődő elmebaj), visszaeső bűnözők, vagy radikálisabb értelmezésben a „satnyák” (vagyis gyenge testalkatúak) vagy politikailag megbízhatatlanok esetében. A kirekesztés egy lehetséges és a korban egyetlen reálisnak tartott eszköze a házasság kötelező orvosi bizonyítványhoz kötése vagy a nem kívánatos személyek kitelepítése. Hoffmannban felvetődött – amerikai példák nyomán – a sterilizációs megoldások gondolata, de ennek megvalósítására még ő sem látott valós esélyt, egyelőre. Egy harmadik lehetőség az alkoholisták és a gyengeelméjűek intézményes elkülönítése. A megoldást mégis inkább a fennálló örökösödési rendszer újragondolásában és egy családtámogató szociálpolitika által látta megvalósíthatónak. Majd leszögezi: az eugenika nem akarja elpusztítani az alkalmatlan személyeket, azt akarja, hogy meg se szülessenek.⁹⁸

A megoldási javaslatok első csoportja anyagi segélyeket helyezett kilátásba a nagycsaládosok számára. Az ideális családmódel a négygyermekes, hogy hány gyermek születése után lehet igénybe venni a kedvezményeket, a tanulmányokból nem derült ki. A juttatások többsége a hivatali réteget érintette, magába foglalva adóelengedést, gyorsabb előrelépést a hivatalokban, különböző pénzsegélyeket. Az adórendszer a gyerekszámmal hozta összefüggésbe, egyrészt a gyerekszám függvényében emelkedik a hivatalnokok fizetése, másrészt adó alapegységekben gondolkodott: a négy- vagy többgyermekes apák fizettek volna egy egységet, a háromgyermekesek kettőt, stb. Az agglagények számára viszont súlyos adóterheket helyezett kilátásba. Az örökösödési rendszert szintén a fajvédelem jegyében formálná: a gyermektelenektől, a kevesgyermekesektől és az agglagényektől megvonná a végrendelkezés jogát. S a politikai jogkör kiterjesztését szintén a gyerekszámától tette függővé.⁹⁹

A javaslatok második csoportja a potenciális szülők egészségügyi védelmét szolgálta: a tuberkulózis, a nemi betegségek és a gyári mérgezések visszaszorítását. Az anyavédelem érdekében a nők munkába állását ellenezte. Az élvezeti cikkek visszaszorítására, magas adókulcsot javasolt az alkoholtartalmú italokra és a dohánytermékekre. A házasságok számának előmozdítása érdekében javasolta a cölibátus eltörlését. Hoffmann továbbá felvetette a több mint hat egészséges gyermeket nevelő családok nemességgel jutalmazását.¹⁰⁰

Méhely Lajos a gyermekszaporaságot szorgalmazó programmal egyenrangúan fontosnak tekintette a minél korábbi házasságok előmozdítását. Egy lehetséges módszerként számolt az adó-, az iskola-, és az örökösödési rendszer fajvédelmi alapú reformjával. Nézőpontjában egy egészséges családnak legalább három gyermeket kell felnevelnie, ehhez alakította az örökösödési rendszert. Maradéktalanul csak három utód örökölhethetné a vagyont, a kevesebb vagy gyermektelen házasságok esetén a fennmaradó részek visszaszolgáltatási kötelezettségét irányozta elő az állam számára (tehát egy gyermek esetén az örökség kétharmadát, stb.). Az így felhalmozódó vagyon a nagycsaládosok megsegítését szolgálhatná. A földbirtok esetében az elsőszülöttségi örökösödést pártolta, a birtokelaprózódások megakadályozására.¹⁰¹ Hoffmannhoz hasonlóan szembeszállt a női munka terjedésével: „... minden állásba jutó nő egy férfinak veszi el kenyérét, tehát ugyanakkor egy házassági lehetőséget is elpusztít.”¹⁰² A magyar újjászületés sarkalatos pontjaként kezelte a nők visszatérését eredeti foglalkozásukhoz, az anyasághoz, a hamis ideálok kergetése és férfi babérokra törekvés helyett. A női eszménykép: a jó anya és

odaadó feleség, aki fiából jó harcost, lányából jó anyát nevel.¹⁰³ A szaporaságnövelő intézkedéseket csak a parasztságra és a közép- és felsőbirtokosokra vonatkoztatta. A proletárság körében veszedelmesnek tartotta a „nagyértékű és felelőtlen” szaporodást, a magas számú törvénytelen, gyöngelmű és öröklött betegségekben szenvedő utódaik miatt. Ennek ellenére diszkriminatív intézkedésekre nem tett javaslatot, a testileg-lelkiileg egészséges magyar gazdatársadalom felemelkedését önmagában elégségesnek találta a gyökeres változáshoz, akik majd automatikusan maguk alá gyűrik a proletáriátust.¹⁰⁴

Ursziny Gyula orvos és orvosi szakkönyvíró szintén a juttatási rendszer átalakításában gondolkodott. Az egykézést és a meddőséget a házasság hatodik éve után szigorúan büntetné, ugyanakkor az esetlegesen később születendő gyermekek esetén visszatérítené az összeget. A jövedelmező állást betöltő agglégényekre 30-35 év felett agglégényadót róna.¹⁰⁵

Gáspár János a birtokpolitikával és a telepítésekkel hozta összefüggésbe a nagycsaládok támogatását. Kritika alá vonta az örökösödési törvény reformjától eredményeket várókat, ennél összetettebbnek vélte a problematikát. Elsősorban a csak sokgyermekes és „fajilag kifogástalan” (két szempont: örökletes betegségektől mentes és antialkoholista családtagok) családok földhöz juttatásában látta a változás lehetőségét, s a gyermekszámhoz igazított földadóban. Az egykézésre veszélyes helyeken védterületet állítana föl, ahol csak a Nemzeti Telepítési Alap lenne jogosult ingatlancserék lebonyolítására, a fajegészségügyi szempontok figyelembe vételével.¹⁰⁶

F. Papp Zoltán az eugenika és a nemzetiszocializmus hazai képviselője, a „faj” megvédése érdekében számtalan javaslatot tett az egészségügyi hálózat fejlesztésére. Köztük a védőintézet (zöldkeresztes mozgalom) korszerűsítésére és kiterjesztésére az ország egész területén. A modern bábaképzés modernizálására az által, hogy minimum négyosztályos középiskola elvégzéséhez kötné a praktizálást. A gyógyszerkiadás rendszerét úgyszintén szigorította volna, különösen az elhárító szerek esetében. A káros szenvedélyek megfékezésére, a 2%-nál magasabb alkoholtartalmú italok árusítását csak jegyrendszer ellenében engedélyezné. A prostitúciót szigorúan büntetné, mivel az utcalányok esetében kivitelezhetetlen a nemi bajok ellenőrzése. A nőket eltiltaná minden éjszakai foglalkozástól, mint például a pincérnő, ugyanis az a prostitúció melegágya – állította.¹⁰⁷

Hosszabb bemutatást érdemel Doros Gábor egyetemi professzor, bőr- és nemibetegkutató főorvos fajvédőtörvény-tervezete. Az 1938-ban létrejött Magyar Családvédelmi Szövetség, illetve a Házassági Tanácsadó és Gondozó Intézet tagjaként, legfőbb céljának tekintette a házasság intézményét magasabb eszményi állapotra emelni. A törvénytervezet a fajvédő családpolitika mintegy összefoglalója. Javaslatot tett a házassági esküt megszegők és a vadházasságban élők büntethetővé tételére, a válás megnehezítésére. A lányok védett korhatárát felemelné 14-ről 16-ra, a megrontókat szigorúbb büntetésben részesítené. Egy sor állami engedményt és kedvezményt javasolt a többgyermekes családok számára a tanügyi és lakáspolitikai, vasúti és közüzemi tarifák terén. A házassági korlátok minden szintű eltörlését ajánlotta (orvos, katona, rendőrség, pap). Az adórendszert szintén a családok szociális védelmére használná (az agglégény- és egykeadó bevezetésével, és a gyermekszám arányában fordítottan növekedő, azaz csökkenő adózással). A családi pótlék felemelésén túl, a kismamák számára terhességi, születési és szoptatási segélyeket indítványozott, illetve megfelelő gyermekszám esetén neveltetési hozzájárulást; a köz- és magánalkalmazottak részére pedig házasságkötés és gyermekszülés esetén rendkívüli fizetés folyósítását. A fajvédő körökben elsőként nem a családfenntartó, hanem az édesanya számára nyújtotta a támogatást. A korai házasságok előmozdítására prémiumos házassági kölcsönt, földhöz jutást, kelengyesegélyt

helyezett kilátásba. A népszaporodás előmozdítása érdekében, korlátozni kívánta az óvszerek forgalomba hozását és a művi terhességi megszakításokat.¹⁰⁸ A hosszas bemutatásból jól körvonalazódik, hogy sok tényezővel, és állami beavatkozással számoltak, s nagyrészt az állami alkalmazottakra vonatkoztatták.

(Kulturális szemlélet) A fajvédők kulturális felfogása történelemszemléletükben gyökerezik, mivel többségük homo novusnak számított a politika világában, nem kötötte őket semmilyen nosztalgikus érzés az Osztrák–Magyar Monarchiához, legmeghatározóbb élményeik a háború, az októberi forradalom, a kommün és Trianon. Magyarország tragikus bukásáért az arisztokráciát, a Habsburgokat és a „zsidó aknamunkát” tették felelőssé, továbbá a nyugatról beáramló modern ideológiákat. Koruk betegségének tartották az izmusokat: individualizmus, internacionalizmus, szocializmus, partikularizmus, ateizmus, hedonizmus, nihilizmus.¹⁰⁹ Akárcsak gazdasági és társadalmi téren, a szellemi életben egyaránt őrségváltásban gondolkodtak. Céljuk a népi műveltséghez visszanyúlva, a paraszti kultúrára felépíteni az új, faji alapon álló „harmadik Magyarországot”. A kulturális termékeket nem művészi értékük alapján értékelték, hanem az eszme szolgálatában tett szolgálatuknak megfelelően, a művészetek esetében a családi eszményt és a magyar „fajiságot” megjelenítő munkák bírtak jelentőséggel, az oktatásban pedig a magyar „fajismeretre”, az irredentizmusra nevelés. A fiatalság felkészítése a revízióra testi és szellemi téren egyaránt.¹¹⁰

A *Cél* lapjain gyakran történt utalás az oktatáspolitikai átalakításának igényére. A két eminens szerkesztő Bosnyák Zoltán és Méhely Lajos készítettek átfogóbb javaslatokat. Bosnyák a fajiságra és a népiségre kihegyezett tanegység listát dolgozott ki, amely célja a magyar kultúra érdemeinek kiemelése, az egyetemes műveltségnek nem tulajdonított jelentőséget. Három csoportra osztotta az elsajátítandó tárgyakat: először is a magyarságismeret vagy hungarológia, ami a magyar föld és tájak ismeretét foglalja magába. A második csoport a ki a magyar, mi a magyar kérdésekre keresi a választ: olyan tárgyak keretében, mint fajegészségtan, fajtaismeret, örökléstan stb. Végül a magyarság szellemi értékeire vonatkozó tárgyak: népzene, népművészet, néprajz, hagyományok stb.¹¹¹

Méhely a népszaporulat szempontjából mondott ítéletet a fennálló oktatási rendszer felett, ugyanis a hosszú iskolai évek miatt a férfiak későn nőültek, így kevesebb gyermeket vállalhattak. Az iskolai évek lerövidítését ajánlotta az elemi három, a középiskola hét, az egyetem szintén három évre való leszorításával. A Klebelsberg Kuno által bevezetett „túliskoláztatást” különösen veszélyesnek tartotta a parasztság körében: egyrészt felkelti érdeklődésüket a művelődést iránt, ami városokba áramláshoz vezetne, a „fajmagyarságuk” hátrahagyásával; másrészt a falvakban rövidebb, de gazdasági, gyakorlati szempontokat előtérbe helyező oktatást ajánlott.¹¹²

A fajvédők sarkalatos pontként kezelték a magyar ifjak gazdasági és kereskedelmi irányba terelését, a humántudományi túlműveltség ellenében. A fiatalok tudományegyetemre áramlásának megakadályozását állami beavatkozástól remélték, azt csak a legtehetségesebbek számára hagynák nyitva. A többiek közül még mindig kiváló szakembert lehetne nevelni – állítják – ahelyett, hogy a szellemi proletárok amúgy is széles táborát duzzasztanák. S nem utolsó szempont, hogy az áhitott „őrségváltás” megvalósíthatatlan, amíg nincsenek szakemberek, akikkel a zsidóságot helyettesíteni lehetne.¹¹³

Az egyesületi sportéletet már az első világháborút megelőzően is felkarolták, amiben persze a céllövészet és a lovassportok szerelmesének, Szemere Miklósnak is nagy szerep jutott. Az első világháborút követően kiemelt szerepet kaptak a bajtársi moz-

galmak és a különböző egyletek, mint a cserkészzet és a leventemozgalom. Egyrésről a közösségi eszmények képviselőjében, valamint az utánpótlás kiképzésére megfelelő alternatívát biztosítottak.

(*Kitekintés*) *A Cél* folyóirat lapjain pontosan végig lehet követni a fajvédő ideológia tagoltságát, elképzeléseik sokszínűségét, s e dolgozat keretében nem is volt olyan prominens képviselőiről, mint Szabó Dezső, Eckhardt Tibor, Bajcsy-Zsilinszky Endre stb. Az alapeszmény mégis jól körülírható, s számos pozitívumot magában rejt, mint a nemzeti gondolat előtérbe helyezése, kiemelt érdeklődés a népi műveltség irányába, és az internacionalista törekvések háttérbe szorítása. Felkarolták a szociális gondolatokat, és valós aggodalmat éreztek az alsóbb társadalmi rétegek megélhetési problémái és a magyarság fogyása felett. Komoly érdeklődést mutattak a népegészségügy irányába. De mindjárt hozzá kell tenni, gondolataikat eltorzult szélsőséges elemekkel töltötték meg, s a fajbiológia és az antiszemitizmus mindenre rányomta bélyegét, és az utókor számára csak ez maradt fenn programjukból, összeszöve a későbbi nyilas, hungarista demagógokkal. Egy másik problémát vet fel, hogy a nyilas mozgalom és a hazai nemzetiszocialisták története egyes személyeken keresztül valóban sok szállal összefonódik a fajvédőkével. S annak ellenére, hogy a „végső megoldások” latolgatása során a népirtás, vagy az emberölés semmilyen formája nem vetődött fel körükben, a fajvédők szerepét a zsidókérdés tragikus végkimenetelében nem lehet elbagatellizálni.

Szintén jól kiolvasható *A Cél* lapjain a fajvédő eszme radikalizálódási folyamata, az első világháborút lezáró békék hatására, s különösen a gazdasági világválságot követően Európa-szerte megerősödnek az antiszemita és radikális jobboldali irányzatok, amelyek hazánkra is érvényesek. S különösen igazak a fajvédőkre, akik már az 1910-es években nemzeti eszmében gondolkodtak, s már a háború alatt érdeklődést mutattak az eugenika és az antiszemitizmus iránt, s programjuk fő elemévé tették. A nemzetvédelem helyébe pedig hamar a fajvédelem került, s az enyhébb hangvételű Altenburger Gyula-féle katolikus antiszemitizmust felváltották a fajbiológia ideológiáját képviselő szerzők. Az 1930-as évek második felében szintén nemzetközi események hatására, a nemzetiszocializmus vette át a főszerepet, s az alapvetően németellenes irányt képviselő fajvédők mind inkább átadták helyüket a nyilasokhoz, nemzetiszocialistákhoz közel álló társaiknak.

Továbbá ki kell emelni a köztudatban sokszor még most is élő tévedések miatt azt a hipotézist, miszerint a szélsőjobboldali köröket említve iskolázatlan vagy „kulturálatlan” demagógokról beszélünk. Amint azt láthattuk, az ideológusok értelmiségi körökből kerültek ki, sikeres karrierrel büszkélkedve a társadalom elismert tagjai közé tartoztak. Az ő tragédiájuk az volt, hogy intellektuális nívójukat rossz helyen kamatoztatták. Így sokszor tudományos vagy írói munkásságuk eredményeit is elvitatják tőlük.

JEGYZETEK

- 1 Gyurgyák János: Magyar fajvédők. Budapest, 2012, Osiris.
- 2 Szemere Miklós (1856–1919): elszegényedett középnemesi családból származott. Tanulmányait a Theresianumban, majd a budapesti, a kolozsvári, a genfi és az oxfordi egyetemen végez-

te. Befejezése után diplomatai pályára lépett, követségi titkár Párizsban, Szentpéterváron, majd Rómában. Nagy kedvelője volt a lóversenysportoknak, maga is híres istálló tulajdonosa. Hasonlóképp lelkes támogatója volt a vívásnak, felelevenítette a Wesselényi-vívókört,

- Pestszentlőrincen saját magáról elnevezett lövészátat állított fel, a Szemere Miklós Céllövő Társaságot. 1901-ben országgyűlési képviselővé választották a tasnádi kerületben, szabadelvű programmal, de 1904-ben kilépett a pártból. A következő évben már alkotmánypárti programmal nyert választásokat. A parlamentben gyakran felszólalt a céllövő sport propagálására. Jelentős szerepe volt a jobboldali diákmozgalmak megszervezésében a századfordulón. In Gyurgyák János: A zsidókérdés Magyarországon: politikai eszméitörténet. Budapest, 2001, Osiris Kiadó, 706–707.
- 3 Szabó Miklós: Az újkonzervativizmus és a jobboldali radikalizmus története (1867–1918). Budapest, 2003, Új Mandátum Könyvkiadó, 297.
 - 4 Ellentétben Szabó Miklós állításával, aki szerint „A fölsoroltak közül Dobákon kívül csak Mezey Gyula tartozik valóban a lap gárdájához. A többiek pusztán a nevüket adják, cikkeket nem írnak, a szerkesztésben nem működnek közre.” In Szabó: Az újkonzervativizmus... 297–298.
 - 5 Tahy Endre: Kereszt az egyetemen. Budapest, 1941. 26.
 - 6 Magyar István: Fordulóponton. A Cél, 1910. 1. sz. 5.
 - 7 Uo.
 - 8 Lásd részletesen: Marius Turda: The First Debates on Eugenics in Hungary, 1910–1918. In Marius Turda – Paul J. Weindling: Blood and homeland. Eugenics and Racial Nationalism in Central and Southeast Europe, 1900–1940. Budapest, 2007, CEU Press.
 - 9 Madzsar József: Az anya- és csecsemővédelem a háborúban. (1914), Lenhossék Mihály: A háború és a létért való küzdelem tétele. (1915), Bársony János: Eugenetik nach dem Kriege. (1915), Kiss Sándor: A faji eszme. (1917), Altenburger Gyula: Magyar politika a háború után. (1915)
 - 10 Lásd például: Barbul Jenő: A pálinkáról. A Cél, 1911. 10. sz. 454–455., Egan Lajos: A pálinka etikája. A Cél, 1913. 4. sz. 185., Nagy Elek: Az alkohol ellen. A Cél, 1916. 9. sz. 574–578., 10. sz. 599–602., 11. sz. 683–687.
 - 11 Szemere Miklós: Vitéz véreim. A Cél, 1915. 9. sz., 535–536.
 - 12 Szemere Miklós, hogy jó példával járjon elől, felajánlotta szülővőrálljai birtokát (963 hold) a háborúban részt vett magyar, osztrák, német és török katonák számára. In Szemere Miklós: Vitéz véreim. A Cél, 1915. 9. sz. 535.
 - 13 Lásd például: Nyáry Albert: Pro patria. A Cél, 1915. 5. sz. 277–281., Magyar: A telepítés kérdéséhez. A Cél, 1916. 2. sz. 65–77.
 - 14 Lásd erről részletesen: Farkas Ildikó: Aturanizmus. Magyar Tudomány, 1993. 7. sz. 860–868., Szendrei László: A turanizmus. Máriabesenyő-Gödöllő, 2010, Attraktor, Kerepeszki Róbert: A Turul Szövetség. In Magyar jobboldali hagyomány, 1900–1948. Szerk.: Romsics Ignác, Budapest, 2009, Osiris. 341–376.
 - 15 Lásd például: Szemre Miklós: Külügyi eunuch – politikánk. A Cél, 1913. 8. sz. 367–369., Paikert Alajos: A Turáni Társaság keletkezése, célja, működése. A Cél, 1913. 11. sz. 577–579., Nyáry Albert: Magyarország szerepe a Turánságban. A Cél, 1914. 1. sz. 1–8., Sassi Nagy Lajos: A turáni népek gazdasági összeköttetése. A Cél, 1914. 3. sz. 161–170.
 - 16 Lásd például: Paiker Alajos: A turánság szerepe a világháborúban. A Cél, 1915. 5. sz. 305–306., Szemere Miklós: Béke felé. A Cél, 1915. 4. sz. 213.
 - 17 Lásd például: Szemere Miklós: A jövő. A Cél, 1914. 8. sz. 561–562., Mezey Gyula: Törökország és az ukrainai kérdés történelmi vonatkozásai. A Cél, 1914. 12. sz. 848–851., Mezey Gyula: Az új lengyel királyság. A Cél, 1916. 11. sz. 657–662.
 - 18 Lásd például: –I –ő: Szabadkőművesek. A Cél, 1912. 3. sz. 167–168., Horváth Ákos: Szabadkőműves taktika. A Cél, 1913. 4. sz. 178–182., I.: A harcos szabadkőműveség. A Cél, 1913. 9. sz. 454–455., (Ismeretlen): Szabadkőműves támadás A Cél ellen, A Cél, 1914. 3. sz. 217–219., Várady Zsigmond: A szabadkőműves világszövetség és a világháború. A Cél, 1914. 11. sz. 783–789.
 - 19 Lásd például Bernát István: A szociáldemokrácia csödjé. A Cél, 1913. 10. sz. 479–484.
 - 20 Mezey Gyula: Tarlózások a progresszív mezőkön (1915–1918) és A progresszívek gazdasági politikája (1913–1914) cikksorozatok
 - 21 Gyurgyák János: A zsidókérdés Magyarországon: politikai eszméitörténet. Budapest, 2001, Osiris Kiadó. 372.
 - 22 Lásd részletesen: Bosnyák Zoltán: A magyar fajvédelem úttörői. Budapest, 2000, Gede testvérek.
 - 23 Szabó: Az újkonzervativizmus... 298.
 - 24 Lásd például: Kiss Sándor: A faji eszme. A Cél, 1917. 5. sz. 5–10., Kiss Sándor: Fajunk védelmében. A Cél, 1917. 11. sz. 659–671.
 - 25 Hat pontból álló szociális földreformot dolgozott ki: 1. a lehetséges forradalmárokból gazdálkodó kisbirtokost csinálni. 2. tehermentesíteni kell a kisvagyont a progresszív vagyonváltság és jövedelemadó bevezetésével, vagyis a meglévő törvények tökéletesítésével. 3. a nagyvállalatoknál dolgozó munkást biztosítani kell a nyereségből. 4. munkáskamarákat kell létrehozni, hogy a dolgozók is beleszólhassanak a fölöttük rendelkező törvénytervezetekbe. 5. az öregeknek és rokkantaknak megfelelő mennyiségű nyugdíjat kell biztosítani. 6. be kell tiltani minden forradalmi célzatú politikai tevékenységet. In Kiss Sándor: A zsidó társadalombomlasztás kétsarkúsága. A Cél, 1921. Szeptember, 226–235.
 - 26 Uo.

- 27 Krúdy Gyula, Tormay Cécile író, Bányai Kornél költő műveivel is találkozhatunk.
- 28 Lásd például: Barbul Jenő: Az ifjúság katonai nevelése. *A Cél*, 1910. 1. sz. 27–30., 2. sz. 102–105., 4. sz. 250–255. (Ismeretlen): Problémák (Nemzetőrség, cserkészlet, sporttér). *A Cél*, 1913. 12. sz. 677–678., Karafiáth Jenő: A hadi céllövő sportról. *A Cél*, 1913. 3. sz. 151–153., Liszka Árpád: A cserkészek céllövészete. *A Cél*, 1914. 1. sz. 79–80., Papp Gyula: A jövő reményei. *A Cél*, 1914. 8. sz. 629–632.
- 29 Szemere Miklós pestszentlőrinci birtokán évente nemzetközi céllövő versenyt rendezett. Az első 1903. május 5-én bonyolította le nagy sikerrel. Nemcsak a helyszínt biztosította a megmértetéshez, hanem saját vagyonából 5000 korona tiszteletdíjat ajánlott fel a nyerteseknek. In P. Miklós Tamás: Adalékok a századeleji magyar katonai előképzés történetéhez (1900–1918). *Hadtörténeti Közlemények*, 1992. 4. sz. 100–101.
- 30 Ép testben ép lélek.
- 31 A Tanácsköztársaság ideje alatt sajtóügyekkel a Sajtódirektórium foglalkozott. Államosították a sajtóéletet és szigorú ellenőrzést vezettek be, sorra vonták ki a lapokat a forgalomból. 1919. júniusra már csak 5 budapesti és 25 vidéki napilap maradt. In Buzinkay Géza: Kis magyar sajtótörténet. Budapest, 1993, Haza és Haladás Alapítvány. 101.
- 32 Gyurgyák: A zsidókérdés... 371.
- 33 Altenburger Gyula: Hogyan is volt. *A Cél*, 1925. szeptember, 235.
- 34 Milotay István, Szabó Dezső, Lendvai István egy-két szám erejéig működtek közre *A Cél* gárdájával. A kommun után rövid időre megtalálták a közös hangot, majd útjaik ismét elváltak, a Méhely-féle biológiai megközelítés messze állt tőlük.
- 35 Altenburger: Hogyan is... 231.
- 36 Gyurgyák: Magyar fajvédők... 42.
- 37 Altenburger Gyula: Tizenhét hónap tanulságai. *A Cél*, 1921. 1. sz. 2–7.
- 38 Lásd részletesen: Altenburger Gyula: De legibus frendis. *A Cél*, 1925. április, 97–106., Altenburger Gyula: Reálintizemizmusz. *A Cél*, 1921. július, 169–173.
- 39 Paksa Rudolf: A magyarországi sajtó a Horthy-kor második felében. *Kéziratban*.
- 40 Méhely Lajos: Őrségváltás. *A Cél*, 1940. május, 2.
- 41 Gyurgyák: Magyar fajvédők... 43.
- 42 Méhely: Őrségváltás... 2.
- 43 Tóth Tamás: Méhely Lajos és népbírósi pere. *Valóság* 2011. 2. sz. 68.
- 44 Méhely Lajos munkásságával kapcsolatban lásd Gyurgyák János vonatkozó munkáit.
- 45 Farkas L. Gyula – Dezső Gyula: *A magyar antropológia története kezdettől 1945-ig*. Szeged, 1994, JATE Press. 27.
- 46 Gergely Jenő: Gömbös Gyula. Budapest, 2001, Vince Kiadó. 191.
- 47 Lásd részletesen: Paksa Rudolf: Szélsőjobboldali pártok és mozgalmak a Horthy-korszakban. *Kommentár*, 2008. 5. sz. 68–75.
- 48 Lásd például: Nagy Elek: A faszizmusról. *A Cél*, 1933. március, 81–85., Méhely Lajos: A zsidók szerepe a fasiszta Olaszországban. *A Cél*, 1930. szeptember, 271–277.
- 49 Lásd például: Bosnyák Zoltán: A diadalmas fajvédelem. *A Cél*, 1932. július, 167–174., Méhely Lajos: Mi tette Hitler antiszemitaivá? *A Cél*, 1932. Szeptember, 243–252.
- 50 Egyesült Magyar Nemzetiszocialista Párthoz köthető, szerkesztője a *Bátorság*, *Kitartás*, *Győzünk* című lapoknak, publikált, továbbá *A nép* című nyilas és a *Budai Hir* lapban. Magát közirónak tartotta, legszívesebben minden szakszerűséget mellőző gazdasági és zsidóellenes cikkeket közölt. Arrogáns stílusával sok ízben magára haragította a sajtógyérséget.
- 51 Bosnyák Zoltán munkásságával kapcsolatban lásd Gyurgyák János: *A zsidókérdés Magyarországon: politikai eszmétörténet*. Budapest, 2001, Osiris Kiadó.
- 52 Zeidler Miklós: A nemzetek szövetsége a magyar külpolitikai gondolkodásban. In Magyar külpolitikai gondolkodás a 20. században. Budapest, 2006, Magyar Történelmi Társulat. 163.
- 53 Szálasi Ferenc ugyan tett kísérletet hungarista fajelmélet kidolgozására, de fantazmagórikus elképzeléseit nem foglalta rendszerbe, s a fajvédők többsége egyébként is elzárkózott a nyilas mozgalomtól. In Paksa Rudolf: Szálasi Ferenc és a hungarizmus. Budapest, 2013, Jaffa Kiadó.
- 54 Szőkefalvi Muzsnay Zoltán: A turáni eszme védelme. *A Cél*, 1938. május, 160–165., Hajnóczy Sándor: Turáni világpolitika. *A Cél*, 1939. január, 14–21., Hajnóczy Sándor: A turáni életter. *A Cél*, 1942. május, 77–78.
- 55 Lomniczi István: Szittya fajelmélet. *A Cél*, 1938. június, 192–197.
- 56 Lásd például: Bartha József: 1938. november. *A Cél*, 1938. november, 324., Erdélyt köszöntjük, 1940. szeptember, 1–2., Méhely Lajos: Hazatér a Bácska. *A Cél*, 1941. június, 1.
- 57 Levatic László: A területi integritás visszaszerzése és a magyar fajvédelem. *A Cél*, 1938. március, 99–100.
- 58 Lásd például: Méhely Lajos: A zsidó javaslat szépséghibái. *A Cél*, 1938. április, 109–116., Méhely Lajos: Az új zsidótörvény és az élet törvényei. *A Cél*, 1939. március, 65–70., Bosnyák Zoltán: Nincs más út. *A Cél*, 1939. július, 214–228., Bosnyák Zoltán: A zsidótörvény mérlege. *A Cél*, 1940. június, 1–4., Bosnyák Zoltán: A harmadik zsidótörvény. *A Cél*, 1940. augusztus, 1–6.
- 59 Bosnyák Zoltán: Cselekvő fajvédelem. *A Cél*, 1942. július, 109.
- 60 Lásd például: Ursziny Gyula: Az egykeadó fajjavító hatása. *A Cél*, 1927. július, 207–211., Méhely

- Lajos: Az okszerű népesedéspolitikai élettudományi alapjai. A Cél, 1927. augusztus, 233–248., Malán Mihály: A gyermekáldás jelentősége a fajok életében, A Cél, 1927. október, 284–296., Gáspár János: Az egyke-kérdés megoldása, A Cél, 1927. október, 297–300.
- 61 Lásd például: F. Papp Zoltán: A faj és a család védelme. A Cél, 1935. március, 65–69., Doros Gábor: Az eugenika gyakorlati feladatai. A Cél, 1942. június, 102–104., Doros Gábor: Fajegészségügy. A Cél, 1944. november, 142–146.
- 62 1941. december.
63 1942. december.
64 1943. szeptember.
- 65 Lásd: Gyurgyák János vonatkozó monográfiáit.
66 Lásd részletesen: Vári András: Urak és gazdászok – Arisztokrácia, agrárértelmiség és agrárius mozgalom Magyarországon, 1821–1898. 2009, Argumentum.
- 67 Mezey Gyula: A magyar nemzeti birtokpolitika kérdései. A Cél, 1913. 2. sz. 53–56., 3. sz. 107–112., 4. sz., 155–161., 5. sz. 213–219., 6. sz. 269–276., 7. sz. 317–324.
- 68 Mezey Gyula: Elmélkedés a magyar nemzeti birtok kérdései fölött. A Cél, 1917. június, 358–359.
69 Uo., 354–355.
- 70 Szemere Miklós: Homestead. 1902. március 14-én elmondott országgyűlési beszéde. In Négy országgyűlési beszéd. Budapest, 1902, Atheneum. 10.
- 71 Romsics Ignác: Magyarország története a XX. században. Budapest, 2010, Osiris. 160.
- 72 Méhely Lajos: Fajvédelmi gondolatok. A Cél, 1928, november, 337.
- 73 Egry István: Fajvédelem és földkérdés. A Cél, 1938. január, 17.
- 74 Méhely Lajos: Nemzeti birtokpolitika. A Cél, 1939. október, 283.
- 75 Egry István: Fajvédelem és földkérdés. A Cél, 1938. január, 16.
76 Uo.
- 77 Egy hasonló nevű szervezet 1931-ben létre is jött a Magyar Kultúrliga patronálása, és Méhely Lajos elnöklete alatt, de a szervezett további működéséről nincs információnk. In Méhely Lajos: Egységes Magyar Gazdafront. A Cél, 1931. március, 65.
- 78 Fényes: Az egységes magyar gazdafront megszerzése. A Cél, 1930. november, 330.
- 79 Nyiredy Jenő: Mezőgazdasági programunk alapelvei. A Cél, 1927. január, 30–33.
80 Uo. 34.
81 Uo.
- 82 Levatic László: Megoldható-e a zsidókérdés társadalmi úton? A Cél, 1927. december, 381–382.
- 83 Levatic László: Gazdasági talpra állításunk feltételei. A Cél, 1932. november, 300–302.
- 84 Szikra Dorottya: A szociálpolitika másik arca. Fajvédelem és produktív szociálpolitika az 1940-es évek Magyarországon. Századvég, 2008. 48. sz. 42.
- 85 Lásd részletesen: Méhely: Fajvédelmi gondolatok... 321–344.
- 86 Romsics: Magyarország... 206.
- 87 Ötöttevényi-Nagy Olivér: Az ifjúság nemi felvilágosítása. A Cél, 1917. 8. sz. 463–472.
- 88 Levatic: Lakáskérdés és fajvédelem. A Cél, 1926. augusztus, 254–258.
- 89 Méhely: Egységes Magyar Gazdafront. A Cél, 1931. március, 66.
90 Levatic: Lakáskérdés és... 258.
91 Uo. 258.
- 92 Már az 1880-as években Istóczy Győző antiszemita programjában helyet kapott az alkoholizmus mint erkölcsromboló tényező elleni küzdelem, illetve a zsidó kocsmárosok elleni fellépés.
- 93 Nagy Elek: Az alkohol ellen. A Cél, 1916. 10. sz. 599.
- 94 Egan Lajos: A pálinka etikája. A Cél, 1913. 4. sz. 185.
- 95 Nagy: Az alkohol... 685.
96 Uo. 686.
- 97 Hoffmann: Háború és fajhygiéne. A Cél, 1916. 7. sz. 434.
98 Uo.
99 Uo. 436.
100 Uo.
- 101 Méhely Lajos: Fajvédelmi gondolatok. A Cél, 1928. november, 321–344.
102 Uo. 344.
- 103 Lád erről részletesen: Méhely Lajos: Nők az egyetemen. A Cél, 1928. december, 368–373.
- 104 Méhely: Egységes magyar... 69.
- 105 Ursziny Gyula: Az egykeadó fajjavító hatása. A Cél, 1927. július, 207–211.
- 106 Gáspár: Az egyke-kérdés megoldása. 1926. október, 299.
- 107 F. Papp: A faj és a család védelme. A Cél, 1935. március, 67–68.
- 108 Doros Gábor: Törvényt a magyar faj megmentésére. A Cél, 1941. május, 23–24.
- 109 Lásd például: Karafiáth Márius: A család s a nemzetnevelés. A Cél, 1916. 4. sz. 197–206., Mezey Gyula: A nemzeti szellem hanyatlás és orvosszerei. A Cél, 1913. 8. sz. 369–378., Czenk: Az ifjúság elnemzetietlenedése. A Cél, 1914. április, 247–251.
- 110 Lásd például: Kiss Sándor: Főnemességünk történelmi értéke. A Cél, 1923. március, 79–87., Dömötör Mihály: A faj nemzeti jelentősége. A Cél, 1923. január, 2–14.
- 111 Bosnyák: Fajvédelem. A Cél, 1944. szeptember, 90–92.
- 112 Méhely Lajos: Fajvédelmi gondolatok. A Cél, 1928. 327.
- 113 Dömötör Mihály: Középosztályunk megmentések tanügyi reformokkal. 1922. szeptember, 279–286.